

Nauji Lietuvos kultūros istorijos šaltiniai

Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima, sudarytoja Eglė Lukėnaitė-Griciuvienė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2009. 246 p.

Gyvenimo juostos: Julija Jablonskytė-Petkevičienė, sudarytoja Eglė Lukėnaitė-Griciuvienė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013. 358 p.

Lietuvos nacionalinis muziejus išleido knygą apie Juliją Jablonskytę-Petkevičienę, jos gyvenimą, paremtą nauja medžiaga iš šeimos archyvo (1 pav.). Tai knyga apie kalbininko Jono Jablonskio dukterį¹. Sudarytoja – Eglė Lukėnaitė-Griciuvienė, Archeologijos skyriaus vedėja, Jono Jablonskio proanūkė. Dar anksčiau Eglė yra išleidusi knygą ir apie Jono Jablonskio šeimą (2 pav.). Ši knyga susilaukė skaitytojų dėmesio, buvo greitai išpirkta, todėl nepraėjus nė metams, išleista pakartotinai². Abi knygos – ir apie Jablonskius, ir apie jų dukterį – estetiškos, yra tokio paties dideliame albumui būdingo formato, aprėpiančios didelės apimties archyvą. Tuo pasirūpino žymi knygų dizainerė Vida Kuraitė. Skaitytojui pravartu pradėti susipažinti su Julija Jablonskyte-Petkevičiene nuo Eglės Lukėnaitės-Griciuvienės sudaryto Jablonskiams skirto veikalo, kadangi jame nemažai publikacijų (Julijos nuotraukos, prisiminimai apie tėvą), kurių nerasime Petkevičienei skirtoje knygoje. Be to, abi šios knygos, lyg du tomai, sudaro savo dizainu ir turiniu

1 pav. Knygos „Gyvenimo juostos: Julija Jablonskytė-Petkevičienė“ (Vilnius, 2013) viršelis

glaudžiai susipynusį audinį, kuriame prieš akis atsiveria skirtingų kartų likimai puosantro šimtmečio laikotarpyje (nuo XIX a. vidurio iki XX a. pabaigos). Knygas – kaip šeimyninės sagos romaną – įdomu skaityti. Tik, skirtingai nuo romano, kuriam būdinga išmonė, jose kalbama apie realybę, paliudytą faktais. Šiuo metu moksle itin vertinami egodokumentai: epistoliariniai, memuariniai šaltiniai, taip pat fotografijos. Eglė Lukėnaitė-Griciuvienė – istorikė,

1 *Gyvenimo juostos: Julija Jablonskytė-Petkevičienė*, sudarytoja E. Lukėnaitė-Griciuvienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2013. 358 p.

2 *Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima*, sudarytoja E. Lukėnaitė-Griciuvienė. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2009. 246 p.

2 pav. Knygos „Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima“ (Vilnius, 2009) viršelis

puikiai išmanydama istorinius šaltinius, juos susistemino ir paskelbė. Jie tapo prieinami ne tik mokslininkams humanitarams, bet ir visuomenei, besidominčiai Lietuvos kultūros istorija.

Prieš pradėdant kalbėti apie dukrą, būtina prisiminti tėvą Joną Jablonskį, turint omenyje, kad šiemet sukanka 155 metai nuo jo gimimo.

Norint, kad visuomenė geriau suvoktų, kokie žmonės XIX a. 2 pusėje – XX a. pradžioje kūrė Lietuvos valstybę, dirbo prie modernios kultūros ištakų, pirmiausia minėtinas Jonas Jablonskis (1860–1930), kalbininkas, lietuvių kalbos tyrinėtojas, jos ugdytojas. Gyvenęs spaudos draudimo epochoje, jis priklausė nacionaliniam lietuvių sąjūdžiui, kurį vienijo lietuviški to meto „Aušros“ ir „Varpo“ laikraščiai. Arčiausiai Jablonskis stovi šalia Vinco Kudirkos, „Var-

po“ redaktoriaus, rašytojo, Lietuvos himno kūrėjo. Su Kudirka jis buvo pažįstamas nuo Marijampolės gimnazijos laikų. Jiedu susidraugavo mokydami paskutinėse klasėse ir sėdėdami viename suole. Artimos draugystės ryšius rodo išlikusi 1881 m. Jablonskiui padovanota Kudirkos portretinė nuotrauka – tikros draugystės atminimui, – kaip nurodoma lotynų kalbos autografe³. Tačiau jų keliai išsiskyrė Jablonskiui išvykus studijuoti į Maskvą, Kudirkai – į Varšuvą. Iš to laikotarpio mus pasiekė garsus Kudirkai adresuotas Jablonskio laiškas (1883 04 14), kuriame peikiamas Vincas, pernelyg pasidavęs polonizacijai, laiško žodžiais, dėl kitų užmiršęs savuosius, informuojant jį, kad Prūsiose pradėtas leisti lietuviškas Jono Basanavičiaus redaguojamas laikraštis „Aušra“, kurį remia Maskvos studentai lietuviai; prenumeratai nurodomas spaustuvės adresas Ragainėje. Laiškas tyrinėtojam leido teigti, kad Jablonskio priekaištas buvo vienas iš veiksnių, paskatinusių Vincą Kudirką atsigręžti į lietuvių, imtis darbo tautinio išsivadavimo judėjime⁴. Glaudesnio Jablonskio ir Kudirkos bendravimo prielaidos atsirado įkūrus „Varpo“ laikraštį. Jame propagauta Jablonskio sudaryta lietuviška rašyba⁵, o 1894 m. Mintaujoje (dab. Jelgava, Latvija), Jono Jablonskio namuose, surengtas varpininkų susibūrimas. Įvykį iliustruoja chrestomatine

3 Ten pat, p. 22.

4 Lebionka, J. Iš J. Jablonskio santykių su kai kuriais rašytojais, *Literatūra ir kalba*, t. 1. Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbai, 1956, p. 69; Ten pat, to paties autoriaus paruošta J. Jablonskio laiškų V. Kudirkai publikacija, p. 387–391.

5 Ten pat.

3 pav. Varpininkų susibūrimas 1894 m. Jablonskių namuose Mintaujoje. Iš kairės stovi: Jonas Jablonskis, Juozas Tumas-Vaižgantas, Vincas Kudirka, sėdi: Motiejus Lozoraitis, Motiejus Čepas, Gabrielius Landsbergis-Žemkalnis

tapusi nuotrauka⁶, kur greta Jablonskio ir Kudirkos matome Motiejų Lozoraitį, Gabrielių Landsbergį-Žemkalnį, Motiejų Čepą, Juozą Tumą-Vaižgantą (3 pav.). Konspiracijos sumetimais suvažiuavimas buvo priderintas prie Jablonskio dukters Onos krikštinų (naujagimės krikšto tėvai buvo Vincas Kudirka ir rašytoja Gabrielė Petkevičaitė-Bitė).

Reikia prisiminti istorines sąlygas, kuriomis tai vyko. XIX a. Lietuva įėjo į carinės Rusijos sudėtį, 40 metų truko spaudos draudimas, kiekvienas lietuvių kultūrinis žingsnis, tarp jų laikraščio leidimas, bendradarbių susitikimas turėjo baigtis represijomis. Ir kalbėti viešose

vietose – valstybinėse mokyklose, valdžios įstaigose – leista tik rusiškai. Net būta perspėjamojo užrašo: „По литовски говорить строго воспрещается“ („Lietuviškai kalbėti griežtai draudžiama“)⁷. Carinės valdžios vykdytą agresyvią rusifikavimo situaciją gerai perteikia Kudirkos sesutės pasakojimas. Kartą ji verkdamą prašiusi brolio atsisakyti lietuviško rašymo, dėl kurio rusų žandarai gauda žmones, grūda į kalėjimus. Vincas vaizdingai paaiškino, kodėl lituanistinį kultūrinį darbą atlieka nepaisydamas pavojų. Ateis laikas, sakė jis, kai parduotuvių iškabose bus parašyta ne rusiškai, bet lietuviškai. Visur bus kalbama tik

6 Konstancijos ir Jono Jablonskių šeima, p. 25.

7 *Atsiminimai apie Joną Jablonskį*, sudarytojos Giedrė Čepaitienė, Lionė Lapinskienė. Vilnius: Gimtasis žodis, 2010, p. 242.

lietuviškai; lygiai taip pat skaityti ir rašyti mokoma mokyklose; nebeliks žandarų⁸. Po 1863–1864 m. sukilimo uždarius Vilniaus universitetą, gabesni jaunuoliai studijuoti vykdavo į Rusijos imperijos aukštąsias mokyklas, jau minėtus Maskvos ir Varšuvos universitetus. Juos baigę paskyrimo dirbti Lietuvoje negaudavo, būdavo išblaškyti po įvairias Rusijos vietas. Tai vedė inteligentus nutautėjimo link. (Pastebėtina, kad kiti visuomenės sluoksniai – aristokratija, miesto gyventojai – nebekalbėdami lietuviškai, vien tik lenkiškai, buvo nutautėję jau seniau). Baigęs Maskvos universitetą, negalėdamas gauti oficialaus darbo Lietuvoje dėl carizmo rusinimo politikos, Jablonskis džiaugėsi gavęs vietą netoli Tėvynės, Kuršo gubernijos mieste Mintaujoje. Dalį laiko jis skyrė pedagoginiam darbui – lotynų kalbos dėstymui gimnazijoje, laisvalaikį – lietuvių kalbotyrai. Vasaromis vykdavo su šeima į Lietuvą, čia rinko lietuvių kalbos pavyzdžius, tautosaką. Turėdamas gerą filologinį pasiruošimą, remdamasis kaimo gyventojų vartojama kalba (suvalkiečių tarme, ją lygindamas su kitomis tarmėmis), rusifikavimo sąlygomis Jablonskis ėmėsi titaniško darbo – sukurti bendrinę lietuvių kalbą. Savo pavyzdžiu skatino lietuviškai viešai kalbėti kitus. Dėl idealistinio pasišventimo lietuvybei, kur begyventų, apie jį spietėsi būrelis vietos inteligentų, besimokančio jaunimo. Suredagavo Žemaitės, Bitės, Aišbės kūrinius, Antano Juškos žodyną. Nežiūrint to, kad savo darbus – gramatikas, vadovėlius, straipsnius – pasirašydavo slapyvardžiais (geriausiai žinomas – *Ry-*

giškių Jonas), Jablonskis vienoje vietoje ilgiau apsigyventi negalėjo, valdžios buvo kilnojamas po imperijos miestus, kadangi nuolat buvo įtariamas ir sekamas slaptosios policijos, nors jokia politika neužsiėmė⁹. 1918 m. Lietuvai atgavus Nepriklausomybę, iki mirties gyveno Kaune. Sunkiausiai priespaudos metais atkakliu darbu padėjęs pagrindus atgaivinti gimtąją kalbą, puoselėjęs šią esminę etninio tapatumo savybę, Jablonskis dabar turėjo milžinišką autoritetą, amžininkų vadintas lietuvių kalbos tėvu, laikytas didvyriu. Jis toliau formavo bendrinę bei rašytinę kalbą. Dirbo profesoriumi Kauno universitete siekdamas apvalyti rusicizmais ir polonizmais užterštą studentų kalbą, išmokyti juos kalbėti taisyklingai. Kadangi kuriantis jaunai valstybei įvairiose srityse trūko lietuviškų terminų, specialistai kreipdavosi į Jablonskį. Kai kuriuos žodžius jis sugalvodavo pats, aiškindavo lingvistinius dėsnius, pagal kuriuos galima sudaryti naujus žodžius – užsienietiškų sąvokų atitikmenis. Prie lietuvių kalbos pritapo Jablonskio sukurti naujadarai: *paskata, asmenybė, saviuokla, savitvarda, posėdis, narys, trupmena* ir kiti.

Jablonskių šeimai skirtoje knygoje deramas dėmesys teikiamas kalbininko žmonai Konstancijai Sketerytei-Jablonskienei (1868–1848). Be jos pagalbos, sudarytojos žodžiais, gal Jonas Jablonskis nebūtų tiek pasiekęs¹⁰. Mūsų istoriografijoje iki šiol apie Konstanciją Jablonskienę žinota itin mažai. Eglė Lukėnaitė-Griciuvienė užpildo šią spragą. Anais laikais, kai lietuvių moterys buvo menkai raštingos, Konstancija Ske-

8 *Mūsų Kudirka*, sudarytojas Zenius Šileris. Marijampolė: Ramona, 1998, p. 60.

9 *Atsiminimai apie Joną Jablonskį...*

10 Iš knygos sudarytojos E. Lukėnaitės-Griciuvienės pokalbio su recenzijos autore.

terytė išsiskyrė tuo, kad buvo išsilavinusi inteligentė: skambino pianinu, mokėjo sve-timas kalbas (rusų, vokiečių, prancūzų ir, matyt, lenkų). Atliko svarbų kultūrinį dar-bą: vertė taip trūkstamas tuo metu knygas į lietuvių kalbą, bendradarbiavo su lietuviška spauda, perrašinėjo vyro rankraščius, ne-kalbant jau apie būtiniausius darbus šeimo-je. Ypač nepamainoma jos pagalba vyrui paskutiniaisiais gyvenimo dešimtmečiais, kai Jablonskis, ištiktas sunkios ligos, dėl paralyžiaus negalėjo pajudinti kojų, o vėliau ir rankų, pats nebeužrašydavo savo tekstų, juos diktudavo žmonai, studentams. Į uni-versiteto paskaitas ir kitur Konstancija jį veždavo invalido vežimėlyje. Kaip rašoma atsiminimuose, ir paties Jablonskio, ir kitų asmenų įsitikinimu, mūsų kalbos tėvo sveikatos problemos atsirado dėl patirto nuožmaus persekiojimo spaudos draudimo metais. Aptariamoje knygoje pirmą kartą publikuojamas Jablonskienės susirašinėji-mas su artimaisiais ir bičiuliais. Ypač daug sūnui Konstantinui adresuotų laišku. Tai padeda geriau pažinti šią neeilinę – tvirtos dvasios asmenybę, praplečia žinias apie Jablonskių šeimą.

Jonas Jablonskis turėjo didelę šeimą, su žmona Konstancija užaugino penkis vaikus: tris sūnus ir dvi dukteris. Jie ir jų šeimų nariai vėliau tapo garsiais gydyto-jais, mokslininkais, politikais, diplomatais. Išskirtinos trys linijos arba giminės šakos: sūnaus Konstantino, dukterų Onos ir Julijos. Vyriausiasis sūnus Konstantinas Jablonskis, istorikas, akademikas¹¹, pirmasis publikavo XVI–XVIII a. istorijos šaltinių

11 Daugiau žr.: *Konstantinas Jablonskis ir istorija*, sudarytojas Edmundas Rimša, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2005.

rinkinius – LDK dvarų inventorius, aktų išrašus su lietuviškais žodžiais, atliko svarbių istorinių tyrimų. Iki šiol ne visi tų dokumentų originalai išliko, tad paskelb-damas jis juos išsaugojo¹². Konstantino Jablonskio duktė – archeologė, habil. m. dr. Rimutė Jablonskytė-Rimantienė¹³. Jos sesuo Jūratė Jablonskytė-Umbrasienė, medicinos mokslų daktarė, gilinosi į ortopedijos klausimus. Jono Jablonskio duktė, kurią krikštijo Kudirka su Petkevičaitė-Bite, tapo žymia gydytoja, okuliste Ona Jablonskyte-Landsbergiene, kuri, ištekėjusi už architekto Vytauto Landsbergio-Žemkalnio, susilaukė duk-ters Alenos, sūnų Gabrieliaus ir Vytauto. Jauniausiasis sūnus Vytautas Landsbergis, pagal specialybę muzikologas, profeso-rius, pasaulinio garso politikas: Lietuvos Atkuriamojo Seimo pirmininkas, buvęs europarlamentaras. Giminės vardą garsina jo sūnus kino kūrėjas, rašytojas Vytautas V. Landsbergis ir anūkas, europarlamenta-ras Gabrielius Landsbergis; taip pat – Vy-tauto dukterys: vargonų muzikos atlikėja ir tyrinėtoja, dr. Jūratė Landsbergytė ir mu-zikologė Birutė Cechanavičienė. Vyresnieji Onos ir Vytauto Landsbergio-Žemkalnio vaikai, nelemtai susiklosčius istorijos

12 Markevičius Aurimas. XVII amžiaus Ukmergės teismų lietuviškos priesaikos ir jų kalbos santykis su dabartine širvintiškių patarme, *Archivum Lithuanicum*, 2008, t. 10, p. 97–110. Mindaugo Šinkūno informacija recenzijos autorei.

13 Daugiau duomenų apie unikalios atradimus – autobiografiniame veikal: Rimantienė, R. *Aš iš dvidešimtojo amžiaus*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2010; jos moksliniai darbai nurodyti kn. *Lietuvos archeologijos bibliografija 1782–1998*, sudarytojas Adolfas Tautavičius. Vilnius: Lietuvos pils, 2000.

4 pav. Dukters Julijos portretas. Apie 1938 m.
Drobė, aliejus, 30 × 30 cm

aplinkybėms, po Antrojo pasaulinio karo pateko į Australiją: sūnus Gabrielius ilgus metus buvo Pasaulio lietuvių bendrijos pirmininkas, dukra Alena taip pat aktyvi išėivijos lietuviškoje veikloje. Trečioji giminės šaka prasideda kalbininko dukterimi Julija, aptariamąs knygos heroje. Du jaunesnieji Jablonskio sūnūs: aviacijos kapitonas Vytautas Antrojo pasaulinio karo metu pasitraukė į Vakarų, o diplomatas Jonas Jablonskis jr. buvo represuotas.

Tad apžvelgus Jablonskio palikuonių gyvenimus, pastebėtina, kad įskaitant Konstanciją ir Joną Jablonskių, jau penkta inteligentų karta darbuojasi Lietuvos labui. Anaiptol ne visus išvardijome, apsiribojome išskirtinio intelekto iškilomis asmenybėmis. Sudarytojos Eglės Lukėnaitės-Griciuvienės manymu, labiausiai iš giminės narių į Joną Jablonskį panašus yra Vytautas Landsbergis, dėl analitinio proto, atkaklumo, darbingumo, savo veiklos maso ir įtakos visuomenei. Galime pridurti, kad įdomu klausytis jo samprotavimų, kadangi būdamas politikas-intelektualas, apie

ką bekalbėtų, – kultūrą ar politiką, – jis tai daro gerai apmąstęs, logiškai argumentuodamas. Svarbus jo nuopelnas – Čiurlionio kūrybos propagavimas pasaulyje. Apie visas kalbininko Jono Jablonskio atžalas duomenų randame tose dviejose knygoje, apie kiekvieną minimą žmogų žinių pateikia išsamūs Eglės komentarai, o apie šeimą – jos sudarytas genealoginis medis.

Knyga apie Juliją Jablonskytę-Petkevičienę, be pratarmės ir įvado, susideda iš penkių stambių skyrių: 1) nuodugnaus gyvenimo aprašymo; 2) kūrybos apžvalgos; 3) dailininkės Julijos Petkevičienės nutapytų paveikslų katalogo; 4) amžininkų prisiminimų; 5) plačios korespondencijos.

Julijos Jablonskytės-Petkevičienės (1896–1987) gyvenimo datos istoriškai rodo epochą, kai Lietuva buvo trypiama svetimų kariuomenių su nedidele maždaug dviejų dešimtmečių trukmės laisvės prošvaiste. Jos vaikystė ir jaunystė prabėgo už Lietuvos ribų. Julijos gyvenimo kelias, prasidėjęs Mintaujoje, tęsėsi Revelyje (dab. Taline). Tėvą ištrėmus į Pskovą, mama Konstancija glaudėsi Žeimelyje pas brolių, gydytoją ir rašytoją Adomą Sketerį. Vėliau šeima gyveno Šiauliuose, Vilniuje, Panevėžyje, Breste, Gardine, Veliže. Baigusi Gardino gimnaziją ir išlaikiusi aukštesnės pakopos lotynų kalbos egzaminą Šiauliuose, mokėsi vaistininkės amato Veliže. Apie dvejus metus savarankiškai gyveno Maskvoje, studijavo Stroganovo meno mokykloje. Per Pirmąjį pasaulinį karą su tėvais atsidūrė Voroneže, kur dėstė lietuvių kalbą karo pabėgėlių vaikams. Knygos priede įdėtas Julijos Jablonskytės Gardino mergaičių gimnazijos baigimo atestatas su dėstomų dalykų vertinimu, dvi pažymos apie jos

5 pav. Kauno meno mokyklos studentai Petro Kalpoko tapybos studijoje. Iš kairės: antra – Emilija Pazukienė, trečia – Julija Petkevičienė, ketvirtas – Petras Kalpokas, penkta – Genė Kindurytė, šešta – Ada Peldavičiūtė, septintas – Gdalija Kreingelis (?), priekyje sėdi Petras Janulionis (?)

įgytą vaistininkės mokinės kvalifikaciją ir išlaikytą lotynų kalbos egzaminą yra svarbūs dokumentai XX a. pradžios lietuvių kultūros istorijai.

1918 m. Lietuvai paskelbus Nepriklausomybę, grįžo į Tėvynę, iš pradžių mokytoju Telšiuose, vėliau po metų susituokė su bajorų kilmės Tadu Petkevičiumi, teisiniuku, su kuriuo susipažino abiem studijuojant Maskvoje, susilaukė trijų vaikų, apsigyveno Kaune. Iš tėvo ji perėmė jautrumą lietuvių kalbai, vertimo iš svetimų kalbų, darbo su tekstais įgūdžius. Todėl sėkmingai iš rusų, lenkų ir anglų kalbų išvertė istorinio bei grožinio turinio knygų. Vertėjos kalbines savybes knygoje analizuoja Ritos Urnėžiūtės straipsnis. Jame daroma išvada, kad tos knygos – vertinga lietuvių kultūros dalis. Iš motinos Julija paveldėjo menininkės prigimtį, išmoko ne vien gerai gaminti valgi, bet ir įvairiai siuvinėti. Subtilūs rankdarbiai tuo laiku buvo neatsiejami nuo moteriškumo sampratos. Sekdama liaudiška ornamentika, ypač išstobulino tautiškų juostų audimą, jomis puošė drabužius, aplinką, jas dovanodavo. Šių rankdarbių nuotraukos

bei knygoje skelbiama Julijos Petkevičienės mokymo priemonė, kaip austi juostas, yra svarbios XX a. 1 pusės tautodailės tyrimams, miesto etnologijai. O elegantiškos šilkinės skaros, ištapytos gėlių bei abstrakčių raštų motyvais, priskirtinos laikotarpio taikomajam dekoratyviniam menui, yra dailėtyros objektas, kaip ir Julijos sukurti paveikslai: peizažai, portretai, naturmortai. Mat 1934 m. baigusi Kauno meno mokyklą, ji tapo profesionalia tapytoja. Buvo puiki portretistė (4 pav.). Prieš karą dalyvavo moterų dailininkių veikloje, eksponavosi parodose. Eglė Lukėnaitė-Griciuvienė sudarė ir knygoje pateikė Petkevičienės aliejinių darbų katalogą. Jį lydi vertinamasis menotyrininkės Dalios Ramonienės straipsnis. Jame išskiriami dailininkės kūrybos periodai, nusakomos jos darbų meninės ypatybės, pažymima, kad tai yra Kauno meno mokyklos absolventės kūrybinė apraiška. Julijos mokymosi Kaune metus iliustruoja istorinės nuotraukos (5 pav.), kuriose ji nufotografuota su kitais studentais darbo aplinkoje (tapybos, skulptūros studijose ar su dėstytojais). Jų vertę didina

tai, kad sudarytoja Eglė nustatė daugumos asmenų, kuriuos matome tose fotografijose, tapatybę. Taip pat įdėtas Petkevičienės kaip mokyklos narės liudijimas, Lietuvos dailininkų sąjungos pažyma – svarbūs dokumentai Kauno meno mokyklos istorijai, taigi – ir Lietuvos dailėtyrai. Tačiau jos kaip tapytojos veikla nebuvo intensyvi, tapydavo laisvalaikiu. Tad neabejotiną dailininkės talentą ji paaukoko savo šeimai: vyrui Tadu Petkevičiui, VDU profesoriui, dirbusiam įvairiu metu Lietuvos Vyriausybėje, Užsienio reikalų ministerijoje, Lietuvos atstovybėje Londone ir trimis vaikams: Justinui, Julijai, Jonei.

Antrojo pasaulinio karo metu Lietuvą užplūdusi nežmoniškumo lavina neaplenkė Julijos. Petkevičienė yra pripažinta pasaulio teisuolė, nes vokiečiams okupavus Lietuvą išgelbėjo žydų mergaitę, priimdama į savo šeimą, labai rizikuodama, kadangi kaimyniniame name gyveno gestapo viršininkas. Vėliau, vokiečius pakeitus sovietiniam režimui, buvo suimtas ir nužudytas aštuoneriems metams vyras Tadas Petkevičius už tai, kad drauge su diplomatu Petru Klimu, istorike Petronėle Lastiene, Jadvyga Jablonskiene, protestuodami prieš okupacinės sovietinės valdžios neteisybes, memorandumu kreipėsi į laisvąjį pasaulį. 1946–1953 m. Petkevičius praleido Sibiro kalėjime. Į Vakarus pasitraukė Kauno radiofone dirbęs sūnus Justas Petkevičius ir Julijos brolis, aviacijos kapitonas Vytautas. Suimtas ir sušaudytas jauniausiasis brolis, diplomatu Stokholme, Berlyne dirbęs Jonas Jablonskis jr. Išblaškyta sesers Onos šeima: įkandin areštuoto, išvežto svetur sūnaus Gabrieliaus, kuriam dėl vokiečių primetamų kaltinimų grėsė mirties baus-

mė, į užsienį jo ieškoti išvyko Vytautas Landsbergis-Žemkalnis; vėliau iš Lietuvos pasitraukė duktė Alena. Slogiais pokario metais į Petkevičienės kasdieninių darbų dienotvarkę įėjo siuntinių ruošimas vyrui. Drauge su netoliese gyvenusia seserimi Ona (6 pav.) jos ruošdavo pagalbą tremtiniais (160 pašto siuntų, kaip nurodoma knygoje, Ona Landsbergienė nusiuntė vien Petru Klimui). Julija, stengdamasi ne tik materialiai, bet ir dvasiškai paremti vyrą Tada Petkevičių, gal keturis kartus keliavo aplankyti jo į Sibirą. Knygoje skelbiami išlikę jų tremties meto laišakai turi istorinę vertę. Po politinio atšilimo atsiradus ryšiai su sūnumi Justinu, giminėmis ir pažįtamais užsienyje, nuolatinis jos rūpestis tapo Lietuvoje išleistų knygų, daugiausia kultūrinėmis temomis, lietuvybei palaikyti, siuntimas. Pateikiamas didžiulis, sugrupuotas pagal chronologiją ir personalijas, 1910–1986 m. Petkevičienės epistoliarinis palikimas. Juo remiantis galima atlikti sociokultūrinį tyrimą apie Julijos kartos inteligentus: kaip jie augo, mokėsi, tobulinosi, – tai turtingas laiškais 1910–1918 m. laikotarpis. Kukliau paliudytas ramus tarpukario 1920–1940 metų gyvenimas. Ir ypač gerai dokumentuoti pokario metai apima dvejopą korespondenciją – susirašinėjimą su Sibiro tremtiniais ir artimaisiais bei draugais užsienyje. Tie laišakai atspindi epochą, dirbtinai padalytą lietuvių tautos būseną, kai dalis žmonių ištremta į Rytus, kitai daliai priverstinai išvykus į Vakarus, trečiai pasilikus Tėvynėje. Skaitome laiškus tokių nusipelnusių mūsų kultūrai žmonių, kaip politiko Martyno Yčo, istorikės Vandos Daugirdaitės-Sruogienės, Lietuvos diplomato Romoje Stasio ir jo

6 pav. Seserys Julija
ir Ona (dešinėje)
Jablonskytės (1912)

žmonos Vincentos Lozoraičių, garsaus Lietuvos aviatoriaus Antano Gustaičio žmonos Bronės Gustaitienės ir daugelio kitų. Iš korespondencijos ir prisiminimų išryškėja vienos lietuviškos inteligentų šeimos gyvenimo būdas, kai svarbiausia – meilė, prisirišimas prie giminių, šeimos, susitelkimas ir pagalba bėdoje bei persekiojimuose. Tokie tarpusavio santykiai rodo bendravimo kultūrą, jaudina ir yra aktualūs šiandien.

Senatvėje Julija priklausė gėlininkų draugijai, puoselėjo sodelį prie namų, gėlyną (su tulpėmis, chrizantemomis, kardeliais ir kt.). Ypač mėgo įvairių rūšių tulpes, jas augino dėl grožio ir dėl pardavimo, prisidurdama prie menkos pensijos. Visa tai liudija apie išmintingą, darbštų žmogų, savo darbais siekusį pašventinti kiekvieną žemės lopinėlį.

Tokia buvo kalbininko Jono Jablonskio duktė Julija, sulaukusi 90 metų, ilgiausiai išgyvenusi už kitus savo brolius ir seserį. Jau vien knygos apie kalbos tėvo Jablonskio šeimos narį išleidimas yra nekasdienis,

ypatingas nūdienos kultūrinio gyvenimo reiškinys. O dar knyga, kaip matėme, publikuoja turtingą istorinį archyvą, kuris taikliai Eglės pastebėjimu, konkrečiai parodo, kaip per vieną šeimą atsispindi tautos istorija¹⁴. Norėtūsi patikslinti, kad tai – ne vien istorija, bet ir Lietuvos kultūros raida. Mat liudija kultūros istoriją formavusią mūsų tautinę inteligentiją, nuo pat jos atsiradimo XIX a. iki šių laikų.

Apibendrinant čia pristatytas knygas, – vieną, skirtą Jono ir Konstancijos Jablonskių šeimai, kitą – jų dukrai Julijai Jablonskytei-Petkevičienei, – reikia pažymėti, kad tos knygos, apimdamos nuo XIX a. iki XXI a. penkias inteligentų kartas, kūrybinių, išmintingų, veiklių asmenybių, atlikusių rimtus, net epochinės reikšmės, darbus mūsų kraštui, ir publikuojančios jų laiškus, prisiminimus, nuotraukas, – yra svarbūs šaltiniai Lietuvos mokslui, – įvairių humanitarinių sričių, kultūros istorijos tyrinėjimams.

¹⁴ Iš knygos sudarytojos Eglės Lukėnaitės-Griciuvienės pokalbio su recenzijos autore.

Tikimės, kad Lietuvos kultūros ministerija ras būdų apdovanoti knygų sudarytoją Eglę Lukėnaitę-Griciuvienę už didelį darbą Lietuvos kultūros ir istorijos srityje, viešinant ir istoriškai įvertinant naują

archyvinę medžiagą, ją susisteminant, iššifruojant, sukuriant tinkamą mokslinį aparatą, aiškinamuosius tekstus ir išsamius komentarus.

ELVYRA USAČIOVAITĖ